

Μνήμη Μάρεκ Έντελμαν, σοσιαλιστή ηγέτη της εξέγερσης, αντισταλινικού και αντισιωνιστή μαχητή

**Απρίλης 1943, το εβραϊκό Γκέτο της
Βαρσοβίας εξεγείρεται!**

του Γιώργου Μητραλιά

Τούτες τις μέρες πριν από 76 χρόνια, τον Απρίλη του 1943, άρχιζε η εξέγερση του Γκέτο της Βαρσοβίας ενάντια στο ναζιστή δήμιό του. Την ώρα που ο αντισημιτισμός, μαζί με το φασισμό, ξανασηκώνουν κεφάλι και στη νέα γενιά της εβραϊκής Διασποράς αρχίζουν να ξαγεννιούνται οι καλύτερες σοσιαλιστικές παραδόσεις του παρελθόντος, θυμόμαστε τον Μάρεκ Έντελμαν, τον ηγέτη αυτής της εξέγερσης και τον άνθρωπο που ενσάρκωνε περισσότερο από κάθε άλλο αυτές ακριβώς τις εβραϊκές σοσιαλιστικές, αντισταλινικές και αντισιωνιστικές παραδόσεις. Στα 10 χρόνια από το θάνατό του, αναδημοσιεύουμε το κείμενο της νεκρολογίας του και συνάμα απόσπασμα από το βιβλίο του για την ηρωϊκή εξέγερση του Γκέτο της Βαρσοβίας της οποίας ηγήθηκε ο ίδιος.

Μάρεκ Έντελμαν 1919-2009



Ο Μάρεκ Έντελμαν, που πέθανε στις 2 Οκτωβρίου σε ηλικία 90 ετών, δεν ήταν όποιος κι όποιος. Ήταν ο τελευταίος από τη «χαμένη Ατλαντίδα» της Bund, αυτού του τεράστιου προπολεμικού εργατικού σοσιαλιστικού κινήματος των Εβραίων της Ανατολικής Ευρώπης. Ήταν ένας από τους ελάχιστους επιζήσαντες και συνάμα ο υπαρχηγός της ηρωικής εξέγερσης του γκέτο της Βαρσοβίας. Ήταν αγωνιστής της παράνομης αντιπολίτευσης στο σταλινικό καθεστώς της Πολωνίας και συνιδρυτής του εργατικού συνδικάτου Αλληλεγγύη. Ήταν

μόνιμα αλληλέγγυος του αγώνα του Παλαιστινιακού λαού και καρφί στο μάτι του Σιωνιστικού κράτους, που τον μισούσε όσο τίποτα άλλο στο κόσμο. Και επειδή ο Μάρεκ Έντελμαν ήταν ταυτόχρονα όλα αυτά και πολλά άλλα, για αυτό και υπήρξε ό,τι καλύτερο έχει να παρουσιάσει ο βάρβαρος εικοστός αιώνα...

Τον Απρίλη του 1943, οι ναζιστές αποφασίζουν να τελειώνουν με το γκέτο της Βαρσοβίας στο οποίο δεν απομένουν πια παρά μόνο 60.000 από τους λιμοκτονούντες κατοίκους του, καθώς οι υπόλοιποι 450.000 έχουν ήδη οδηγηθεί στα στρατόπεδα εξόντωσης. Και τότε μια χούφτα νέων, κυρίως μπουντιστών και κομμουνιστών, της Εβραϊκής Οργάνωσης Μάχης (Z.O.B.) αποφασίζουν να αντισταθούν. Είναι η ένοπλη εξέγερση του γκέτο υπαρχηγός της οποίας είναι ο 23χρονος Μάρεκ Έντελμαν: «Γνωρίζαμε πολύ καλά πως ήταν αδύνατο να νικήσουμε. Απέναντι σε διακόσια είκοσι κακο-οπλισμένα αγόρια, υπήρχε ένας πανίσχυρος στρατός. Δεν είχαμε παρά ένα μόνο πολυβόλο, μερικά πιστόλια, κάποιες χειροβομβίδες, μπουκάλια με βενζίνη και δυο νάρκες η μια από τις οποίες ούτε καν εξερράγη».

Και όμως, ο πόλεμος αυτών των 220 ενάντια στη Βέρμαχτ, στους δυο χιλιάδες Ες-Ες και στους Ουκρανούς συνεργάτες τους κράτησε τρεις ολόκληρες βδομάδες! Με τον Έντελμαν επικεφαλής μετά από την αυτοκτονία του αρχηγού Μορντεχάϊ Ανιέλεβιτς. Το ναζιστικό

πυροβολικό και τα τανκς ισοπεδώνουν το γκέτο, οι Ες-Ες πυρπολούν τα πάντα με φλογοβόλα σ'αυτή την επίγεια κόλαση. Λέει ο Έντελμαν; «Δεν μας νίκησαν οι Γερμανοί, αλλά οι φλόγες». Στις 10 Μαΐου 1943, ο Έντελμαν ξεφεύγει μέσα από τους υπονόμους μαζί με τους τελευταίους 13 μαχητές. Ένα χρόνο αργότερα, μετέχει στην εξέγερση της Βαρσοβίας που κοστίζει τη ζωή σε 200.000 κατοίκους της καθώς οι ναζιστές μετατρέπουν τη πόλη σε ερείπια...

Μετά το πόλεμο, ο Μάρεκ δεν μεταναστεύει στο Ισραήλ. Μένει στη Πολωνία («κάποιος έπρεπε να μείνει για να ασχοληθεί με τους σκοτωμένους»), σπουδάζει ιατρική και γίνεται γνωστός καρδιολόγος (των φτωχών) στο Λούτζ. Μπαίνει στο πολωνικό ΚΚ, αλλά το εγκαταλείπει γρήγορα, καταγγέλλει τον καθεστωτικό αντισημιτισμό και τη γραφειοκρατία, μετέχει στη παράνομη αντιπολίτευση μέσα από την Επιτροπή Υπεράσπισης των Εργατών (KOR). Το 1981 στηρίζει τις απεργίες, είναι εκ των συνιδρυτών του εργατικού συνδικάτου Αλληλεγγύη, κάνει μερικές μέρες φυλακή και αρνείται να γιορτάσει την επέτειο της εξέγερσης του γκέτο υπό το στρατιωτικό νόμο του στρατηγού Γιαρουζέλσκι.



Πιστός σε όλη τη ζωή του στις αρχές της εργατικής, σοσιαλιστικής και αντισιωνιστικής Bund της νεότητάς του και τελευταίος Μοϊκανός αυτού που ήταν η «Επαναστατική Yiddishland» των εκατομμυρίων Εβραίων προλετάρων αγωνιστών στη Ρωσία, στη Πολωνία, στη Λιθουανία, στην Αυστροουγγαρία και στην υπόλοιπη ανατολική Ευρώπη, ο Έντελμαν δεν έπαψε ποτέ να καταγγέλλει το Κράτος του Ισραήλ με

το οποίο δεν ήθελε να έχει τη παραμικρή σχέση. «Για ποιο εβραϊκό λαό μας μιλούν;», δήλωσε κάποτε στην ισραηλινή εφημερίδα Γεντιότ Αχαρονότ. «Το Ισραήλ δημιουργήθηκε πάνω στη καταστροφή αυτής της τεράστιας προαιώνιας εβραϊκής κουλτούρας

που άνθησε ανάμεσα στο Βιστούλα και στο Ντον. Η ισραηλινή κουλτούρα δεν είναι η εβραϊκή κουλτούρα. Όταν θέλεις να ζήσεις ανάμεσα σε εκατομμύρια Άραβες, πρέπει να αναμειχθείς με αυτούς, να αφήσεις την αφομοίωση και την επιμειξία να κάνουν τη δουλειά τους».

Το κράτος του Ισραήλ μισούσε τον Μάρεκ Έντελμαν επειδή αυτός ήταν η ζωντανή άρνηση όλων των προπατορικών αμαρτιών και εγκλημάτων του. Ήταν η πιο διάσημη και εμβληματική μορφή ενός παρελθόντος, του προπολεμικού αντισιωνιστικού σοσιαλιστικού και εργατικού κινήματος της πλειοψηφίας των Εβραίων της ευρωπαϊκής Διασποράς, που ο σιωνισμός –και το Ισραήλ– έκανε και κάνει τα πάντα για να σβήσει κάθε ίχνος του από την ιστορία, ακόμα και από τις βιβλιοθήκες! Και στην ερώτηση ισραηλινής δημοσιογράφου αν φοβάται μήπως ο δικός του θάνατος κάνει να ξεχαστεί η εξέγερση του γκέτο της Βαρσοβίας, ο Έντελμαν είχε απαντήσει: «Όχι. Αυτό το γεγονός έχει αφήσει πάρα πολλά ίχνη στην ιστορία, στη μουσική, στη λογοτεχνία και στη τέχνη. Είναι στο Ισραήλ που κινδυνεύει να σβήσει η ανάμνησή μας. Για εσάς τους Ισραηλινούς, ο πόλεμος των Έξι Ημερών (1967) ήταν το πιο σημαντικό γεγονός της σύγχρονης εβραϊκής ιστορίας. Εσείς μπορείτε να στηριχτείτε σε ένα κράτος, σε τανκς και σε ένα πανίσχυρο αμερικανό σύμμαχο. Εμείς δεν είμαστε τότε παρά 200 νεαροί με όλα κι όλα 6 ρεβόλβερ για οπλισμό, αλλά είχαμε την ηθική ανωτερότητα». Και όταν η δημοσιογράφος προσπάθησε να απαξιώσει το ρόλο των εβραίων δωσίλογων στη γενοκτονία, ένας καυστικός Έντελμαν την έβαλε στη θέση της: «Αυτά είναι η δικιά σας ισραηλινή φιλοσοφία, αυτή που συνίσταται στο να πιστεύει πως μπορείς να σκοτώσεις 20 Άραβες αρκεί να μείνει στη ζωή ένας Εβραίος. Σε μας, δεν υπάρχει χώρος ούτε για ένα περιούσιο λαό ούτε για μια Γη της Επαγγελίας»...

Το ότι ο Μάρεκ Έντελμαν δεν είναι πια ανάμεσά μας, δεν σημαίνει κι ότι ανήκει σε ένα παρελθόν που αρχίζει να ξεμακραίνει πίσω μας. Η παραδειγματική ζωή του είναι γεμάτη από μέλλον επειδή θα εμπνέει πάντα τη καταπιεσμένη ανθρωπότητα

που μάχεται για τη χειραφέτησή της με σημαία τα δικά του λόγια: «Παίρνοντας τα όπλα ενάντια σε εκείνους που ήθελαν να μας εξολοθρεύσουν, γαντζωθήκαμε στη ζωή και γίναμε ελεύθεροι άνθρωποι»!

Όπως το είχε θελήσει ο ίδιος, μερικοί τζαζίστες ακολουθούσαν το φέρετρό του την ώρα που η νεκρική πομπή διέσχιζε αυτό που ήταν κάποτε το Γκέτο της Βαρσοβίας...

Η εξέγερση του Γκέτο της Βαρσοβίας

Αποσπάσματα από το βιβλίο του Μάρεκ Έντελμαν*



(...) Αφού κάναμε τη σύζευξή μας με τις ομάδες του κεντρικού γκέτο, συνεχίζουμε να πολεμάμε. Και σ' αυτό το τομέα είναι πρακτικά αδύνατο να μετακινηθούμε. Τεράστιες πυρκαγιές κλείνουν ολόκερους δρόμους. Μια

θάλασσα από φλόγες εισβάλλει στα κτίρια και στις αυλές. Τα ξύλινα δοκάρια τριζοβολάνε, οι τοίχοι καταρρέουν. Δεν υπάρχει αέρας. Δεν υπάρχει παρά ο αποπνικτικός μαύρος καπνός, και η λαύρα από τα καμίνια που ακτινοβολεί και αυτή τους καρβουνιασμένους τοίχους και τις πυρακτωμένες σκάλες. Αυτό που δεν κατάφεραν οι Γερμανοί, το πετυχαίνει τώρα η πανίσχυρη φωτιά. Χιλιάδες πεθαίνουν μέσα στις φλόγες. Η μυρουδιά από τα ψημένα κορμιά σε πιάνει στο λαιμό. Στα μπαλκόνια, στα περβάζια των παραθύρων, στις πέτρινες σκάλες που δεν πήραν φωτιά, κείτονται καρβουνιασμένα πτώματα. Η φωτιά διώχνει τους

ανθρώπους από τα καταφύγιά τους, τους ξετρυπώνει από τις κρυψώνες που είχαν ετοιμάσει από καιρό, σε κάποιο σίγουρο μέρος, σε μια σοφίτα ή σ'ένα κελάρι. Χιλιάδες περιφέρονται στις αυλές, κινδυνεύοντας να πιαστούν, να φυλακιστούν ή να σκοτωθούν επί τόπου από τους Γερμανούς. Θανάσιμα εξαντλημένοι, αποκοιμιούνται κάτω από τις καμάρες, όρθιοι, καθισμένοι ή ξαπλωμένοι, και είναι μέσα στον ύπνο τους που τους χτυπούν οι γερμανικές σφαίρες. Κανείς δεν αντιλαμβάνεται ότι ο γέρος που φαίνεται να κοιμάται κάτω από μια καμάρα δεν θα ξυπνήσει πια. Κανείς δεν παρατηρεί πώς η μητέρα που βλέπουμε να θηλάζει το μωρό της είναι εδώ και τρεις μέρες ένα κρύο πτώμα και πως το μωρό στην αγκαλιά της βυζαίνει κλαίγοντας ένα νεκρό στήθος. Εκατοντάδες άνθρωποι δίνουν ένα τέλος στη ζωή τους πηδώντας από τον τρίτο ή τον τέταρτο όροφο. Μητέρες γλυτώνουν έτσι τα παιδιά τους από το μαρτύριο της φωτιάς. Ο πολωνικός πληθυσμός τα παρακολουθεί όλα αυτά από την οδό Σβιετόγερσκα και τη πλατεία Κρασίνσκι.

Μετά από μια τόσο παραδειγματική τιμωρία του κεντρικού γκέτο και του τομέα του εργοστάσιου βουρτσών, οι Γερμανοί είναι βέβαιοι ότι οι κάτοικοι των άλλων τομέων θα τους εκκενώσουν με τη θέλησή τους. Να γιατί ορίζουν μια τελευταία διορία και σημεία συγκέντρωσης, απειλώντας όσους παρακούσουν ότι θα πάθουν αυτά που μόλις είδαν.

Όμως, ούτε τα παρακάλια, ούτε οι απειλές δεν επηρεάζουν το πληθυσμό. Παντού, οι μαχητές μένουν στις θέσεις τους. Εκείνοι στα εργαστήρια Τέμπενς και Σουτς κάνουν ό,τι μπορούν για να δυσκολέψουν τη προέλαση των γερμανικών μονάδων προς το κεντρικό γκέτο. Από τα μπαλκόνια, τα παράθυρα και τις



στέγες, ρίχνουν χειροβομβίδες πάνω στα οχήματα των SS. Πετυχαίνουν μάλιστα ένα αυτοκίνητο που κινείται στην «άρεια ζώνη» και το καταστρέφουν. Μια μέρα, ο Ροζόφσκι και ο Σλόμο, την ώρα που επιθεωρούν τον τομέα, εντοπίζουν ένα καμιόνι που πλησιάζει. Ένα δευτερόλεπτο σκέψης και βρίσκονται και οι δυο τους σε ένα μπαλκόνι από όπου ρίχνουν στο καμιόνι μια βόμβα δυο κιλών, κάνοντας διάννα. Από τους εξήντα SS που μεταφέρει, μόνο πέντε γλυτώνουν.

Με τη πέμπτη μέρα, τελειώνει η διορία που έχουν ορίσει οι Γερμανοί για τις «εθελούσιες» αποχωρήσεις. Και τότε προχωράνε στην «ειρήνευση» των τελευταίων τομέων και συναντάνε λυσσαλέα αντίσταση. Δυστυχώς, ελλείπει ηλεκτρισμού, οι από καιρό τοποθετημένες νάρκες είναι άχρηστες. Γίνονται σκληρές μάχες. Οι εξεγερμένοι, οχυρωμένοι στα κτίρια, δεν αφήνουν τους Γερμανούς να μπουν στη περιοχή τους. Και εκεί επίσης, κάθε σπίτι πολεμάει.

(...) Λαβαίνοντας υπόψη τις νέες συνθήκες μάχης, η ZOB (Εβραϊκή Οργάνωση Μάχης) αλλάζει τακτική. Επιδιώκει να προστατεύσει τις πιο πολυάριθμες ομάδες κατοίκων που κρύβονται στα καταφύγια. Δυο τμήματα της ZOB (εκείνα του Χόχμπεργκ και του Μπέρεκ) βγάζουν πολλές εκατοντάδες ανθρώπους από το καταφύγιο της οδού Μίλα 37, που κατάρρεε, για να τους οδηγήσουν στο Νο 7 του ίδιου δρόμου. Καταφέρνουμε να υπερασπιστούμε επί μια βδομάδα αυτό το μέρος όπου έχουν καταφύγει χιλιάδες άνθρωποι. Έξω, το γκέτο έχει σχεδόν ολοκληρωτικά κατακαεί. Πρακτικά, δεν υπάρχει πια ούτε ένας όρθιος τοίχος, και το χειρότερο, δεν υπάρχει πια νερό. Οι ελεύθεροι σκοπευτές κατεβαίνουν στα καταφύγια μαζί με τους αμάχους για να υπερασπιστούν ό,τι είναι ακόμα δυνατό.

Οι μάχες και οι αψιμαχίες γίνονται από εδώ και πέρα κυρίως τη νύχτα. Τη μέρα, το γκέτο είναι ολοκληρωτικά νεκρό. Μόνον όταν οι δρόμοι βυθίζονται στο σκοτάδι συναντιούνται οι περίπολοι της ZOB και οι περίπολοι των Γερμανών. Ο πρώτος που πυροβολεί βγαίνει νικητής. Οι δικοί μας περιπολούν σε όλο το γκέτο. Κάθε νύχτα σκοτώνονται πολλοί και από τις δυο πλευρές. Οι Γερμανοί και οι Ουκρανοί δεν μετακινούνται παρά σε μεγάλες ομάδες και

στήνουν συχνά ενέδρες.



Η διοίκηση της ΖΟΒ αποφασίζει να γιορτάσει τη Πρωτομαγιά με μια ξεχωριστή δράση. Πολλές ομάδες κρούσης βγαίνουν στο τομέα, με αποστολή να «κυνηγήσουν» το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό Γερμανών. Το βράδυ, γίνεται η γιορτή της Πρωτομαγιάς.

Σύντομες ομιλίες. Η Διεθνής. Όλος ο κόσμος γιορτάζει αυτή τη μέρα. Σε όλο τον κόσμο, την ίδια ώρα, προφέρονται οι ίδιες δυνατές λέξεις. Ποτέ όμως μέχρι τώρα, δεν τραγουδήθηκε η Διεθνής σε τόσο τραγικές συνθήκες, σε ένα τόπο όπου πέθανε και συνεχίζει να πεθαίνει ένας λαός. Αυτά τα λόγια και αυτό το τραγούδι, που τα καπνίζοντα ερείπια στέλνουν πίσω τον αντίλαλό τους, μαρτυράνε πως η σοσιαλιστική νεολαία πολεμάει μέσα στο γκέτο και πως δεν τα ξεχνάει απέναντι στο θάνατο.

(...) Στις 8 του Μάη, η διοίκηση της ΖΟΒ έχει περικυκλωθεί από τους Γερμανούς και τους Ουκρανούς. Δυο ώρες άγριας μάχης. Όταν οι επιτιθέμενοι διαπιστώνουν πως δεν θα καταφέρουν να καταλάβουν τη θέση, ρίχνουν μια βόμβα αερίου μέσα στο μπούνκερ. Τότε, όποιος δεν έχει σκοτωθεί από γερμανική σφαίρα ή από ασφυξία αυτοκτονεί. Είναι προφανές ότι δεν υπάρχει πια διέξοδος και κανείς δεν διανοείται να πέσει ζωντανός στα χέρια των Γερμανών. Ο Γιούρεκ Βίλνερ καλεί τους μαχητές να αυτοκτονήσουν. Ο Λούτεκ Ρότμπλατ ρίχνει στη μητέρα και την αδελφή του, κατόπιν γυρίζει το όπλο καταπάνω του και πυροβολεί. Η Ρουθ ρίχνει πάνω της επτά φορές.

Έτσι πεθαίνουν σχεδόν το 80% των μαχητών που είχαν επιζήσει και ανάμεσά τους ο Αρχηγός Μορντεχάϊ Ανιέλεβιτς (...)

* Το βιβλίο του Μ. Έντελμαν «Το Γκέτο πολεμάει» περιμένει πάντα

and the Gaza Strip all too clearly. May God rest his soul.